

кадастру виконується групою студентів в складі 3-4 осіб. На аудиторному занятті студенти разом з викладачем обговорюють презентації, виділяють позитивні та негативні моменти. При використанні такої технології в центрі всієї освітньої системи ставиться особистість студента, забезпечення комфортних, безконфліктних умов його розвитку, реалізації його здібностей.

При проведенні занять індивідуальна робота студентів поєднується з груповою. Для активізації пізнавальної активності студентів велике значення має організація групової дискусії на тему «Екологічні наслідки хімізації сільськогосподарського виробництва». По завершенні її виконання пропонується скласти структурно-логічну схему, в якій були б відображені позитивні та негативні наслідки використання пестицидів, добрив в сільському господарстві, а також заходи з екологізації сільськогосподарського виробництва.

Для того, щоб навчити студентів узагальнювати складну інформацію в лаконічній формі, пропонується скласти тези доповідей.

При вивченні дисципліни використовується проблемне навчання. Спочатку викладачем формулюється проблема з викладом наявних знань для її розв'язання, визначенням необхідних знань та шляхів пошуку. Далі організується самостійна робота студентів. При цьому навчаючись учні пропонують свої варіанти розв'язання проблеми, можливо не завжди достатньо обґрунтовані та аргументовані. Це формує конкурентоспроможного випускника, здатного до творчої діяльності, самостійно управляючого своїм вибором дій та сфери застосування.

При підготовці геоекологів знаходять застосування проблемно-пошукові технології. До їх числа належить самостійна робота, попередня лекційно-семінарський матеріал, блочно-модульне навчання з рейтинговою оцінкою знань та ін. Весь матеріал навчальної дисципліни «Природно-ресурсні кадастри Білорусі» систематизований у вигляді модулів. В кожному модулі поряд з лекційним матеріалом представлено контрольовану самостійну або практичну роботу. Письмові роботи, як і відповіді на запитання в час бесіди з викладачем, також оцінюються.

Для поточного та кінцевого контролю знань студентів по дисципліні пропонується тестування. Використовується модульний принцип викладу тестових завдань. Модулі є відносно незалежними, але побудовані в певній логічній послідовності. Кількість тестових завдань в модулі різноманітна – від 50 до 100.

Для оцінки знань студентів їм пропонується скласти дерево понять по дисципліні з науковими результатами, розкриваючими сутність понять.

Висновки. Аналіз нових інформаційних технологій в підготовці геоекологів, зокрема на прикладі вивчення курсу «Природно-ресурсні кадастри Білорусі», показав ефективність використання проблемного навчання, а також дистанційної системи навчання. Регулярне тестування дозволяє об'єктивно оцінити рівень навчально-пізнавальної діяльності кожного студента окремо, таким чином індивідуалізувати навчальний процес.

Рецензент – кандидат біологічних наук А.М. Зарубов

Література:

1. Государственная программа развития инновационного образования на 2008-2010 годы и на перспективу до 2015 года: Указ Президента Республики Беларусь, 26 марта 2007 г., №136 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2007. – № 79. – 1/8435.

УДК 371.214.41

О.І. Грінченко, Л.М. Пужайчерда

Харківська академія неперервної освіти

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті висвітлюються особливості програмно-методичного забезпечення вивчення географічного краєзнавства в загальноосвітніх навчальних закладах Харківської області в межах інтегрованого краєзнавчого курсу «Харківщинознавство» для учнів 8-9-х класів, його змістовне наповнення, а також методичні особливості використання у навчальному процесі. Доведено необхідність вивчення краєзнавства як складової змісту освіти основної школи, визначені актуальні проблеми викладання курсу «Харківщинознавство» та напрями діяльності щодо модернізації його програмно-методичного забезпечення.

Ключові слова: географічне краєзнавство, програмно-методичне забезпечення, навчальний посібник, Харківщинознавство.

O. Grinchenko, L. Puzhaychereda

PROGRAM-METHODOLOGICAL SUPPORT OF NATIVE GEOGRAPHY STUDY IN GENERAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF KHARKIV REGION

The article highlights the features of program-methodical support of native geography study at schools of Kharkiv region within an integrated local history course «Kharkiv region study» for pupils of 8-9 grades, its contents and methodological features application in the educational process. The necessity to study local history as an integral part of the educational content of basic school has been identified as well as actual teaching problems in the course of «Kharkiv region study» and activities to upgrade its software and methodological support.

Key words: native geography, program-methodical maintenance, training manual, Kharkiv region study.

А.И. Гринченко, Л.М. Пужайчереда

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО КРАЕВЕДЕНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье освещаются особенности программно-методического обеспечения изучения географического краеведения в общеобразовательных учебных заведениях Харьковской области в пределах интегрированного краеведческого курса «Харьковщинуведение» для учащихся 8-9-х классов, его содержательное наполнение, а также методические особенности использования в учебном процессе. Доказана необходимость изучения краеведения как составляющей содержания образования основной школы, определены актуальные проблемы преподавания курса «Харьковщинуведение» и направления деятельности по модернизации его программно-методического обеспечения.

Ключевые слова: географическое краеведение, программно-методическое обеспечение, учебное пособие, Харьковщинуведение.

Вступ. Концепція загальної середньої освіти проголошує освіту ХХІ століття освітою для людини. Непересічне значення у досягненні цієї мети має краєзнавство і краєзнавчий підхід у навчанні. Адже розвиток особистості відбувається у природному, економічному, етнокультурному, соціальному середовищі, в якому вона живе. Тому зовсім не випадково, що краєзнавство продовжує відігравати важливу роль у змісті шкільної освіти взагалі і географічної освіти зокрема.

Вихідні передумови дослідження. Над розробкою теоретичних основ розвитку географічного краєзнавства, методику шкільного географічного краєзнавства в Україні плідно працюють О. Корнєєв [5], М. Костриця [6], В. Круль [7] та інші фахівці. Визначені об'єктно-предметна основа географо-краєзнавчих досліджень, значення краєзнавчого підходу в шкільній географії, зокрема у викладанні курсу «Географія України».

У той же час, розвиток шкільного географічного краєзнавства залежить від вирішення низки проблем і протиріч. У першу чергу, це протиріччя між значним обсягом нагромадженого емпіричного краєзнавчого матеріалу та фрагментарністю його використання у навчально-виховному процесі, проблема оптимального добору, систематизації, структурування матеріалу з різних галузей краєзнавства при підготовці і проведенні уроків з використанням сучасних педагогічних технологій. Усе це зумовлює необхідність розробки і подальшої модернізації програмно-методичного забезпечення викладання географічного краєзнавства.

Метою статті є висвітлення особливостей програмно-методичного забезпечення вивчення географічного краєзнавства в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ) Харківської області в межах інтегрованого краєзнавчого курсу «Харківщинузнавство» для учнів 8–9-х класів, його змістовного наповнення, а також методичних особливостей використання у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Пізнання рідного краю учнями ЗНЗ відбувається у процесі навчальної, позаурочної і позашкільної роботи. Курси географії, історії, біології, літератури, образотворчого мистецтва, трудового навчання, музики вивчаються в значній мірі на краєзнавчій основі.

Особливо актуальним є краєзнавчий підхід у навчанні географії, оскільки його метою є формування у свідомості школяра науково об'єктивної картини рідного краю, своєї країни і всього світу та водночас виховання його як особистості, готової до активної життєдіяльності і застосування набутих знань та вмінь у різноманітних життєвих ситуаціях. Тому, говорячи про краєзнавство, найчастіше розуміють його як географічне, в завдання якого входить комплексне фізико- і економіко-географічне пізнання території рідного краю.

Вибір місця, побудови і форми вивчення краєзнавства залежить від забезпеченості регіону навчально-методичним комплексом, наявності єдиної концепції, а також чіткого визначення обсягу матеріалу, можливості здійснення міжпредметних зв'язків з іншими курсами.

У практиці сучасної школи є два підходи до вивчення свого регіону. Перший підхід – розподіл і локалізація регіональних знань, проблем в окремих темах навчальних предметів, на різних етапах навчання з наступним узагальненням на міжпредметній основі. Другий підхід передбачає створення єдиного багатоаспектного навчального курсу [8]. Це робить вивчення рідного краю системним, а отже перспективнішим. Саме такий інтегрований характер має спецкурс «Харківщинузнавство». Цей краєзнавчий спецкурс має унікальні адаптаційні можливості, оскільки виходить на проблеми, які лежать поза змістом інших шкільних дисциплін чи розглядаються ними фрагментарно.

Обов'язкове викладання спецкурсу «Харківщинузнавство» впроваджено у 8–9-х класах ЗНЗ усіх типів і форм власності Харківської області за

рахунок годин варіативної складової робочих навчальних планів. Чинна програма для викладання даного спецкурсу розроблена фахівцями у галузі географічного та історичного краєзнавства кафедри методики суспільно-гуманітарних дисциплін Харківської академії неперервної освіти. Розробляючи цей спецкурс, автори виходили з таких особливостей краєзнавства як самостійного предмета:

- *інтегративний характер*, що дозволяє формувати в учнів цілісне сприйняття регіону на основі більш глибоких уявлень, отриманих при вивченні різних предметів;

- яскраво виражену *виховну функцію*;

- вибір *діяльнісного підходу* в якості провідного, оскільки дослідницькі роботи школярів виходять за межі суто навчальних завдань і можуть мати суспільний інтерес.

Метою програми спецкурсу «Харківщинознавство» є поглиблення пізнавального інтересу учнів до рідного краю як складової України, подальший розвиток краєзнавчого руху на Харківщині, виховання в учнівської молоді поваги і шанобливого ставлення до історико-культурної спадщини рідного краю, ознайомлення учнів з історичним минулим та сьогоденням свого народу, яке пробуджує почуття національної свідомості, любові та поваги до своєї Батьківщини. Головними завданнями програми спецкурсу є формування в учнів системи знань про рідний край, спираючись на наукові дослідження різних галузей розвитку Харківщини, уміння проводити краєзнавчі дослідження, виховання любові до рідного краю.

Зміст програми складається зі «Вступу» і тематичних блоків «Природа рідного краю», «Історія рідного краю» та «Населення і господарство рідного краю». Значна частини тем спецкурсу спирається на теоретичний і фактичний матеріал курсів історії і географії України. Навчально-тематичний план передбачає вивчення спецкурсу «Харківщинознавство» за рахунок варіативної складової робочого навчального плану в 8-х і 9-х класах ЗНЗ Харківської області і розрахований на 70 навчальних годин (35 год. – 8 кл.; 35 год. – 9 кл. – варіант А), або у 8 (9) класі на 35 навчальних годин (варіант Б). Дана програма викладання інтегрованого спецкурсу пропонує оптимальний добір, систематизацію, структурування матеріалу з різних галузей краєзнавства, організацію навчальної діяльності учнів за сучасними освітніми технологіями [3]. Важливою вимогою до авторських програм є забезпечення її реалізації навчально-методичними матеріалами: навчальним посібником, методичними рекомендаціями, дидактичними засобами тощо. Реалізація цього завдання стала предметом подальшої діяльності фахівців кафедри.

Як відомо, конкретизація змісту освіти, визначеного навчальними програмами, здійснюється на рівні навчального матеріалу. Найважливішою формою фіксації навчального матеріалу є підручник, який виступає провідним елементом у комплексі навчальних посібників та інших елементів методичного забезпечення процесу вивчення певної

навчальної дисципліни. Нове видання навчального посібника «Харківщинознавство» – це підручник нового покоління, автори якого прагнули забезпечити учням можливість повноцінного опанування краєзнавчого курсу.

Кожен параграф підручника розпочинається інформацією про його зміст і призначення та рубрикою «Пригадайте», у якій містяться запитання, що пов'язують матеріал теми з уже відомими учням фактами. Навчальна інформація параграфів поділена на змістовні блоки. Рубрика «Це треба знати» знайомить з науковими поняттями і термінами, необхідними для опанування навчального матеріалу. У той же час, рубрика «Це цікаво» переконує, що вивчати цей курс не лише корисно, а й дійсно цікаво. Текстова інформація супроводжується рисунками й фотографіями, картосхемами, таблицями, графіками, діаграмами, які сприяють кращому засвоєнню змісту.

Закінчується знайомство з параграфом рубриками «Перевіряємо свої знання» та «Набуваємо практичних навичок», адже навчальна робота має своєю метою поповнення запасу знань, умінь і навичок, які мають практичну спрямованість. А виконання творчих завдань вчить аргументовано відстоювати свою позицію з того чи іншого проблемного питання. У кінці підручника міститься корисна інформація: хронологічна таблицю подій, які визначили історичний розвиток Харківщини, а також список літератури, знайомство з якою допомагає розширити горизонти знань про рідний край.

У той же час підручник — це не універсальний довідник, що містить відповіді на всі запитання. Тому для кращого опанування теми слід користуватися додатковими джерелами інформації: хрестоматіями, енциклопедіями, довідниками, матеріалами Інтернету тощо [10]. Складовими програмно-методичного забезпечення викладання курсу «Харківщинознавство» мають стати також робочий зошит для учнів та методичний посібник «Уроки Харківщинознавства» для вчителів географії та історії, керівників краєзнавчих гуртків, які викладають цей курс.

Висновки. Таким чином, програмно-методичне забезпечення курсу, розроблене на кафедрі методики суспільно-гуманітарних дисциплін, дозволяє організувати навчальний процес у відповідності до вимог сучасної педагогіки, створює умови для глибокого засвоєння учнями навчального матеріалу, розширення їх загальноосвітніх знань і, разом з тим, готує до практичної діяльності та здобуття навичок, необхідних у житті.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективним напрямом дослідження є вивчення питань щодо подальшого наповнення програмно-методичного забезпечення на основі сучасних педагогічних технологій, використання комп'ютерів, урахування пропозицій вчителів, які викладають курс «Харківщинознавство».

Рецензент – кандидат географічних наук, доцент А.М. Байназаров

Література:

1. Беспалько В.П. Отбор и организация содержания учебника / В.П. Беспалько // Народное образование. – 2006. – № 7. – С. 116–122.
2. Бескова Н. Шкільна географічна освіта у 2010/11 навчальному році / Н. Бескова, Т. Гільберт, Л. Паламарчук // Географія та основи економіки в школі. – 2010. – № 7/8. – С. 2–9.
3. Грінченко О.І. Методичні рекомендації до навчальної програми «Харківщинознавство» спецкурсу варіативної складової навчального плану ЗНЗ для учнів 8-9-х класів [Електронний ресурс] / О.І. Грінченко, С.Л. Губіна. – КВНЗ «ХАНО», 2010. – Режим доступу: <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/>
4. Заставецька О. Концептуальні засади побудови навчально-методичних посібників та підручників для учнів з географії рідного краю / О. Заставецька // Історія укр. геогр. Спецвип.: Краєзнавство. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – Вип. 2 (4). – С. 53–54.
5. Корнєєв О.В. Методика шкільного географічного краєзнавства / О.В. Корнєєв. – Харків: Вид. група «Основа», 2007. – 144 с.
6. Костриця М.Ю. Наукове географічне краєзнавство: до питання про предмет і об'єкт вивчення / М.Ю. Костриця // Укр. геогр. журнал. – 1998. – № 4. – С. 37–39.
7. Круль В. Сутність і структурний зміст краєзнавства, об'єктно-предметна основа географо-краєзнавчих досліджень / В. Круль, Г. Круль // Історія української географії. Всеукр. наук.-теор. час. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – Вип. 2 (14). – С.35–40.
8. Методика преподавания региональной географии в школе: Уч. пособ. для учителей географ. и студ. географ. спец. высш. пед. учеб. завед. / М.А. Никонова, О.А. Бахчиева, И.В. Душина и др.; под ред. М.А. Никоновой. – М.: ООО «Изд-во Астрель», 2003. – 188 с.
9. Методичні рекомендації щодо здійснення експертизи рукописів підручників [Електронний ресурс] / МОНУ, 2009. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/>
10. Харківщинознавство: Навч. посіб. для учнів 8–9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.І. Грінченко, С.Л. Губіна, Т.В. Дрожжина та ін.; за ред. Л.Д. Покроєвої, Т.В. Дрожжиної; Харків. акад. неперервн. освіти. – Вид. 3-тє. – Х.: Гімназія, 2010. – 448 с.

УДК 911.9:502.72(477.44)

А.В. Гудзевич

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

В.Є. Любченко

ДП «Державна картографічна фабрика», м. Вінниця

ПІЗНАННЯ ПРИРОДНО-АНТРОПОГЕННОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ ЛАНДШАФТНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Проведено аналіз взаємозв'язку процесу природокористування з природними умовами (на прикладі Вінницького Придністер'я). Визначено особливості його антропогенного навантаження та рівня узгодженості ландшафтної самоорганізації з напрямками освоєння. Вказано на необхідність використання отриманих результатів комплексної оцінки впливу людського суспільства на довкілля для організації навчально-виховної і пропагандистської роботи з природознавчого блоку знань та охорони природи.

Ключові слова: природокористування, організація території, освітньо-виховний процес.

A. Gudzevich, V. Lyubchenko

COGNITION OF NATURAL-ANTHROPOGENIC CONDITIONALITY OF LANDSCAPE TERRITORIAL SYSTEM AS INTEGRAL PART OF EDUCATIONAL PROCESS

Interconnection between nature management process and natural conditions (on the example of Vinnytsa Prydnister'ya) has been analyzed. Its anthropogenic load features and level of consistent landscape self-organization with directions of development have been determined. The necessity to use the obtained results of complex assessment of human society influence on environment for organization of educational and propagation work on natural scientific knowledge and environment protection has been shown.

Key words: nature use, organization of territory, educational process.

А.В. Гудзевич, В.Е. Любченко

ПОЗНАНИЕ ПРИРОДНО-АНТРОПОГЕННОЙ ОБУСЛОВЛЕННОСТИ ЛАНДШАФТНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Проведен анализ взаимосвязи процесса природопользования с естественными условиями (на примере Винницкого Приднестровья). Определены особенности его антропогенной нагрузки и уровня согласованности ландшафтної самоорганизации с направлениями освоения. Указано на необходимость использования полученных результатов комплексной оценки влияния человеческого общества на окружающую среду для организации учебно-воспитательной и пропагандистской работы по природоведческому блоку знаний и охране природы.

Ключевые слова: природопользование, организация территории, образовательно-воспитательный процесс.